

Báthori Csaba

Jelenits István köszöntése

Mindegy, *ma mozgunk-e*, s ha igen, milyen terepen, miféle indítékkal, miféle céllal, – nekem ő volt az *első mozgató*. Alig moccantott még meg valami-valaki belül, amikor így, szellemileg kissé fagyottan – 1971 tavaszán történhetett – életemben először beléptem a budapesti Piarista Gimnázium kapuján.

A porta ablaka mögött nyájas mosolyú apáca gubbasztott. Orromat tömjénnek, férfiszappanoknak és könnyen kormozódó gyertyalángoknak keverék illata csapta meg. Csend fészkelt a homályos folyosósarkokban, azaz: valami folyton suttogó, szelíd közlendőket lebegtető légkör ringatta a sötétet. Amint édesanyám vigyázva behajtotta az ajtót, láttam: a portafülke mellett, balkézt, egy szemlátomást alig használt bútoros zugban jegenyeszál, horgas orrú, kerek fémkeretes szemüveget viselő pap beszélgetett, reverendában, nyilván két szülővel s beíratandó gyermekével.

A homályban zajló jelenet azonnal megdelejezett: emlékszem, a pap – később derült csak ki, Jelenits tanár úr volt – feszes kis mosollyal (egyik kedvenc vonása ez maradt, máig, ez a szigorkás, de megengedő, faggató, de csak gyöngéd korholásra hajló, állandó, de komoly intést is tartogató mosoly), éles-kerekded kézmozdulatokkal (mind a tíz ujj ki-feszítve, mintha mindjárt markolni kívánna valamit), valamiféle El Greco-i égi nyurgasággal hajlongva magyarázott valamit. Még meg is hökkentem: nézd csak, egy pap is hordhat olyan szemüveget, mint Szörényi Levente, serdülő korom bálványa a zúgó hangszórók mellől.

Felvillanyozott, mondom, de tüstént, a látvány. Miféle második lélek mozdulhatott meg bennem rögtön ott, már a betérés perceiben, az első oldalpillantások után? Megsejtettem: olyan embert láttam meg itt, aki tud valamit, akitől *ismeretet* szerezhetek, olyat, amilyet csak magukban való, egyedül álló, sokat töprengő, a magasság mámorától megittasult emberek érhetnek el önmagukban.

Jelenits István – Jákob, ahogy akkor neveztük – 1971-től 1975-ig volt irodalomtanárom a Mikszáth Kálmán téri Piarista Gimnáziumban. Már

az első órán meglepett: mindenkit *úr*nak szólított. Golda úr, Blaschke úr, Ihászy úr, Báthori úr. Mi még épp kamasz hóbortjainkkal – hosszú hajunkkal, harsány beszédünkkel, zabolátlan ábrándjainkkal – kerestünk feltűnést, s ő már igyekezett megjuházni minket a polgári érintkezés érett ajánlataival. Akit úrnak neveznek, az nem viselkedhet túl makrancos módon. Felállt az óra elején a katedrára, magasba emelte – de szó és fenyegetés nélkül, csak mintha amúgy jelentkezne – a mutatóujját… és pillanatok alatt elcsitult a lárma.

A csendet létrehozni, azzal élni, a csendben és a csendből tudást teremteni: ez volt egyik nagy erénye. Nem a katedráról tanított, hanem járás közben, meg-megállva, meg-megkoccantva puhán ökölbe szorított tenyere lágy élével a nebulók tarkóját. Suhanva haladt, meg-megtorpant egyik-másikunk mellett, a padsorok közt, mondott néhány mondatot a feje felett – közben szelíden végrehajtva paskolását –, majd lépdelt tovább, úgy magyarázott. Katolikus iskolába jártam, mondom, és tanúsítom: engem, árva csöppséget Jákob arra nevelt, amire valaha Königsbergben Immanuel Kant nevelte az egész emberiséget: *Sapere aude*! *Merj tudni*.

Tőle kaptam, négy éven át – és azóta folyamatosan kapom, mert emlékszem rá – az első és állandó komoly stiláris útbaigazítást. Olyan tanár volt, aki dolgozataink alá pirossal (még többször kékkel, egyenrangon) odaírta véleményét fogalmazásunkról, és tanácsokat is adott, mit s hogyan lehetett volna még jobban megfogalmazni, még árnyaltabban, még tüzetesebben, az Istenért: a tökéletesség jegyében. Csendet ápolt maga körül, és ebben a csendben szerette kimunkálni a tökéletes szellemiséget.

Nyolckor kezdődött a tanítás, – de Jákob fél nyolctól nyolcig ott térdepelt a kápolnában, és félhangosan elemzett egy-egy bibliai vagy világirodalmi szöveget. Nem *kellett* betérni a padok közé. Az fordult be oda, a hajnalvégi csöndbe, aki akart, s addig hallgatta a lelkigyakorlati ajánlatot, ameddig kedve tartotta. Tetszés szerint vettük át, ami jó. Felemelt egy-egy szövegrészletet, bele-belecsippentett; észrevette, sőt: *eszére vette*, majd odébbállt a talált adománnyal. Többet ért így, valahányszor *mélyről kezdődött a nap*. Egyszer, emlékszem, arról beszélt, Máté evangéliumának egyik szakaszát taglalva, hogy valaha majd számot kell adnunk fölösleges szavainkról. És rögtön idézte Auden nagy versét, *Az alkotás barlangjá*t: *A néma Gonosz kölcsön- / kérte a Jóság nyelvét, / s lármává degradálta*. Ha csak a beszéd benső mondandónkkal arányos, mérsékelt használatára hívta volna fel a figyelmet… Ó, nem, ő ezt is tudta: micsoda tehetség kell nemcsak a hithez, reményhez, szeretethez, hanem ehhez is: hogy ne

vegyünk részt több szóval kortársaink életében, mint amennyit még éppen elviselünk. Ez a tapintat a csendnek is közeli rokona lehet. Jákob a tudásnak, a felelősség keretei között kibontott és alkalmazott tudásnak első feledhetetlen hirdetője volt életünkben, a némasággal iker ismeretnek, a szerény szellemi terelgetésnek, a pásztori tapintatnak mintája és példaképe.

Alig tudnám felsorolni, mi mindent tudtam meg tőle, mi mindenről hallottam tőle első ízben (és, sajnos, utoljára is, – de talán épp ezért, feledhetetlenül). Ő magyarázta meg nekem, mi a különbség *meztelen* és *mezetlen* között (egyszer egy Madách-fejtegető órán). Ő ismertette meg velem (adta tudtomra!) Nemes Nagy Ágnes – és ez hovatovább még nagyobb tett volt 1973-ban – Székely Magda költeményeit. Igen, ez a piarista szerzetes *együtt-szemlélve*, mondhatnám: *szinoptikusan* észlelte és egybeszövődött, *egymásba oltott* eszmélettel tanította Pilinszky János és Székely Magda költészetét. Páratlanul tiszta és megvesztegethetetlen ízlése és érték-közvetítő képessége volt. Ő hívta fel figyelmemet Dallos Sándor novelláira. Ő értette meg velem az írói szóhasználat minéműségét, mondjuk: a jelző-adagolás mesterfogásait. Hogyan? Elmondom dióhéjban.

Egyszer egy Kosztolányi-novellát olvasott fel. Nem szólt semmit, csak annyit mondott: *Figyeljenek, uraim*. (Nem csak *urazott* minket, hanem *magázott* is.) Hogyne figyeltünk volna *mi*, *urak*, Jákob jelenlétében nem lehetett nem figyelni. De az elején nem árulta el, *mire* kell figyelni. Miután a novella elhangzott, rövid ideig megállt, csendet tartott (hogy mi mindent volt képes művelni a csend törvényeivel, a csend működése közben…), majd azt mondta: és most, *uraim*, elolvasom a szöveget újra. Kérem, ahol megállok, és elhallgatok egy szót, ott jegyezzék fel, maguk, uraim, mit írnának a szövegbe Kosztolányi helyett. Így is történt. Majd miután a szöveg ismét véget ért, megkérdezte tőlünk, tetszőlegesen kitől-kitől, ő mit írt volna a szövegbe. Mit mondjak? A mi javaslataink csak elvétve, nagyritkán egyeztek meg azzal, amely az író novellájában felfelbukkan.

Emlékszem, elhűltem: a padhoz szögezett a mutatvány döbbenetes célszerűsége, mintaszerű magyarázó varázsa, az írásművészet tökélyének ilyen bizonyító erejű felmutatása. Az író jelzője volt a pontos, és csak az volt a szabatos. Talán mégis igaza van Flaubert-nek – kérdezem ma is magamtól –, aki egész életén át hajszolta a *mot juste*-öt, az egyetlen helyes szót (talán ebbe is halt bele, ahogy azt Turgenyev csodálatos levelében írja, Flaubert halála után, a francia író egyik rokonának). Jut eszembe az is most: nem a *fölösleges szó* halmozásának másik, közvetett bizonyítása

volt-e ez a furcsa stílusgyakorlat, nem ugyanaz az evangéliumi etika sugallta-e ezt is, mint az imént idézett auden-i gondolatot. Mindenesetre Jelenits tanár úr ötlete egy életre megérzékeltette velünk azt, hogy a tudás működtetésében milyen fontos a lelkiismeret ébrentartása (hiszen erről van szó, miközben egy írásmű pontosságát megteremtjük).

De ez a példa mást is üzen ma, alig lehet *egyes* erényekre szétszálazni összetett üzenetét. Mit is jelent még? A lassúságot, az egyszerűséget, az arányosságot, a formához való hűséget (bármit jelentsen ez… jelentse akár csupán egy versfordítás formahűségét, vagy egy íróhoz való ragaszkodást, vagy egy erkölcsi törvény nyilvános említését, mit tudom én), a keresés kötelezettségét, a választás gyönyörűségét, az anyanyelv tudatos – Jelenitstől tanultam akkor ezt a szót is, már ilyen értelemben – „motozását". Igen, ezt az örökös *motozó elsajátítást*, amely a tudásgyarapítás veszélyes formáját is öltheti olykor…

Nem győzöm sorolni, s közben telik az idő, és Jelenits tanár úr – hiszen ő is *úr* volt, a szó legártatlanabb értelmében –, szóval ő is ünnepel, és sokan ünnepelnek vele, hiszen emlékeznek rá, és nem múlik el alakja, csak majd akkor, ha mi is elmúlunk, és ő is velünk együtt lehet örökkévaló. Alig maradt szavam. Még csak ezt a néhányat mondanám el…

Jelenits István – Tótfalusi István néven – valaha verset is írt, sőt közölt-közölt a Vigíliában. Aztán úgy tűnt, a vers átadja helyét valami más szellemnek, amely őt magasabb síkra emeli emlékezetünkben. A költő munkája megtermékenyül a sokaság szívében. De a pap és pásztor szerepe is szent és rokon a költőével. A költő és a *földön is égi ember* hivatása tükröződik egymásban, egymást éri. Isten éltesse hát, aki költő volt, és most már napra nap, közel és távol, láthatóan és láthatatlanul, emberségével is ugyanazt a hatást éri el, mint a költők. Lehet, hogy mindannyian sejtünk valamilyen értelmet itt lenn, és ezen túl is, Isten látószögében, ahol lelkiismeretünk lélegzik. Az a bölcs Atya, amelyik felismeri gyermekét. Az a bölcs Fiú, amelyik felismeri atyját. És örökké életet ad, ha együtt munkálkodnak a közös felismerésen.

Hadd köszöntsem hát Jelenits tanár urat verssel. Isten éltesse. Hiszen magunkkal is csak úgy tudunk magasabb rangon élni, ha ő itt él közöttünk.

Mért őket? Mert hazájuk lehetetlen.
Mert ők még az utolsó veszteségek
után is keresnek. Mert ők az élet
helyett is elférnek az emberekben.

Miért ők, a költők? Mert ők sem itt lenn
nem telnek el, nem tűnnek el örökre
szemünk elől, – de sötét fellegekben,
a magas semmiben sem buknak ők le.

Senki nem terít, ők maguk terítnek
maguknak rendületlen asztaloknál,
és senki nem parancsolhat szivüknek.

Érintetlenül mindent birtokolnak, –
megalapozzák, ami itt nekünk jár
és amit lét s nemlét csak együtt adhat.

Az Új Írás 'online' nevében gratulálunk a szerzőnek, hogy a Széchenyi Akadémia tagjává választotta.